

Program konference

19. 12. 2024, PdF MU – RUV

„Nárys didaktiky“ Josefa Maňáka: příklad systémového přístupu v didaktice

10:00–10:20 Zahájení konference

doc. PhDr. Simona Koryčánková, Ph.D. (děkanka PdF MU)

10:20–10:50 Nárys didaktiky“ Josefa Maňáka jako příklad systémového přístupu v didaktice

prof. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed. (PdF MU)

Nárys didaktiky je učebním textem, který studentům učitelství, učitelům a dalším zájemcům zprostředkovává systémové pojetí didaktiky. Cílem přednášky je přiblížit Maňákovu pojetí didaktiky a ukázat na jeho pozici v rámci pedagogického myšlení. Všimneme si nejen toho, jak autor zavádí a vykládá klíčové pojmy didaktiky (vzdělávání, výuka, vyučování, učení, výukové metody, organizační formy, didaktické prostředky...), ale také toho, kterým tématům věnuje zvláštní pozornost (názornost, aktivizace a tvořivosti žáků, (inter)profesní spolupráce ve škole...). Pokusíme se podpořit Maňákovu tezi, že účelem didaktiky je vybavit (budoucí) učitele metodologickými nástroji k tomu, aby své profesi rozuměli a dokázali ji tvořivě naplňovat.

10:50–11:20 K problematice aktuálního vztahu obecné a oborových (předmětových) didaktik

doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr. (FP TU Liberec)

(Diskuzní) konferenční příspěvek se zabývá úlohou obecné didaktiky v učitelském vzdělávání. Obecná teorie vzdělávání a vyučování je přítom, a to v souladu s Maňákovým systémovým pojetím didaktiky, chápána jako významná součást systémového profesního rozvoje studenta učitelství. Přípravovaná prezentace má v aktuálních podmínkách učitelského vzdělávání ambice reflektovat a analyzovat vztah obecné didaktiky k oborovým (předmětovým) didaktikám. V současných deklaracích vzdělávací politiky a již i v reálných příklonech k pragmatickému pojetí přípravy učitele posledních let (např. kompetenční rámec, tlak na nárůst rozsahu praktické přípravy, akcent oborově didaktického pojetí) se tím otevírá značné riziko ústupu formální stránky kultivační a myšlenkově rozvojové složky tematiky obecně didaktické přípravy studenta učitelství. Na vybraných třech příkladech je doložen smysl vedení studentů k didaktickému myšlení a k chápání širšího kontextu v obecné rovině didaktických témat.

11:20–11:50 Pokus o fenomenologický náhled Maňákova principu postupnosti
prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc. (Pdf MU)

Maňákův princip postupnosti představuje cestu k tvořivosti žáka a zahrnuje tři stupně (fáze): aktivitu – samostatnost – tvořivost. Pokusíme se nahlédnout tuto cestu fenomenologicky. Náhled se však bude pohybovat v rovině obecné, nikoliv v rovině specifické (didaktické). Využijeme metafory hory, v níž rozeznáváme úpatí a vrchol. Cesta na vrchol (vzhůru) představuje kroky, které musí subjekt (student, pomáhající profesionál apod.) postupně samostatně uskutečnit s využitím všech svých dispozic i dosud neodkrytých možností. Zpočátku, na úpatí hory je subjekt obvykle veden někým zkušenějším (např. horolezec trenérem).

11: 50–12:20 Dimenze kurikula aneb Maňákova inspirace systémovým pojetím kurikula v atmosféře revizí RVP

doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc. (PF ZČU Plzeň)

Přednáška vychází z Maňákova systémového přístupu k modelování kurikula s oporou o termín *dimenze kurikula*. Je koncipován jako zamyšlení nad stále platnou (a v kontextu revizí RVP o to aktuálnější) výzvou propojovat dimenze kurikula do souladného celku, aby byla udržena nebo zvyšována kvalita vyučování a učení.

12:20–12:40 Diskuse

12:40–13:30 Obědová přestávka

13:30–13:45 Jak chápat začleňování „antropogenních činitelů“ do systému výuky?

PaedDr. Petr Bauman, Ph.D. (TF JU v Českých Budějovicích)

Kapitolu 2.7 (Antropogenní činitelé výuky) Maňákova Nárysu didaktiky mj. uvozuje tato věta: „Teprve začleněním lidských činitelů do systému výuky nabývá systém na životnosti a stává se výukovým systémem v pravém smyslu.“ Tuto tezi můžeme interpretovat dvěma způsoby: (1) Lze uvažovat systém výuky budovaný nezávisle na konkrétních lidech, pouze s ohledem na představu lidí, kteří v něm budou fungovat; lidé se stávají součástí systému výuky *ex post*. (2) Nedílnou součástí systému výuky jsou konkrétní lidé; systém výuky – nikoli pouze proces výuky – je utvářen (s) konkrétními lidmi. Těmito dvěma způsoby interpretace ilustrujeme dva póly (technologický a pedagogický), které vytvářejí určité napětí v didaktickém myšlení a také reálně ovlivňují praxi. Praktické důsledky a projevy výše naznačeného napětí doložíme příkladem z oblasti výzkumu (aktuální 10. veřejná soutěž programu SIGMA TA ČR, zaměřená na podporu inovačního potenciálu společenských věd, humanitních věd a umění) a dvěma příklady z pedagogické praxe (pojetí kvality výuky pojící se s pojmem „očekávané výstupy“, zkušenost s prof. Maňákem jako „antropogenním činitelem“ vlastního doktorského studia).

13:45–14:00 Odraz systémového pojetí výuky v předmětu Školní pedagogika v programu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

doc. Mgr. Jiří Havel, Ph.D. a doc. Mgr. Petr Najvar, Ph.D. (Pdf MU)

V krátkém příspěvku bude připomenuto Maňákovo pojetí výuky jako systému a nastíněn jeho odraz v současné obecnědidaktické profesní přípravě učitelů 1. stupně základní školy. Maňákova koncepce je představena jako alternativa či doplněk ke konstruktivisticky pojaté výuce. Významný osvětlující potenciál je rozpoznáván zvláště u typů a fází výuky a u systému organizačních forem.

14:00–14:15 Diferenciace pedagogických profesí ve vzdělávání budoucích učitelů na FP TUL
PhDr. Iva Koutská, Ph.D. (FP TU Liberec)

Ve své knize *Nárys didaktiky* prof. Maňák schematicky vyjadřuje diferenciaci pedagogických profesí na škole podle jednotlivých výchovně vzdělávacích funkcí. Zásadní ideou této diferenciaci je, že uváženým rozvržením sil a distribucí rolí a činností mezi více osob, se teprve stává vyučovací proces efektivnějším, a to jak z pohledu celku, tak pro jeho jednotlivé účastníky. Obdobný kolaborativní přístup k výchovně vzdělávacímu procesu představuje na Fakultě přírodovědně-humanitní a pedagogické projekt Technické univerzity v Liberci projekt UčiTUL. Pro sdílený cíl vzdělávání budoucích učitelů jsou činnosti rozděleny mezi různé typy profesí, které představujeme jak posterem (profese: člen/ka Didaktické rady), tak krátkým příspěvkem. V příspěvku představíme Didaktickou radu, stejně tak jako pozici Odborného pedagogického pracovníka – inovátora projektu ("výzkum, organizace výchovně vzdělávací práce, výuka a částečně poradenství", pozici odborného technického pracovníka, tedy "programátor, servisní a pomocný pracovník" a pozici metodika – viz poradenství).

14:15–14:30 Aplikace Maňákova modelu sekvencování výuky do procesu individuální výuky kompozice
MgA. Kateřina Szymeczková (PDF MU)

Tato reflexe se zaměřuje na strukturované sekvence výuky, které zahrnují fáze přípravy, realizace a diagnostiky, a jejich specifickou aplikaci v kontextu výuky kompozice, konkrétněji se jedná o individuální přístup k výuce kompozice a jeho srovnání s frekventovaněji využívaným modelem hromadné výuky.

14:30–14:45 AHA! Veselá úvaha o inspirativních momentech na cestě k vlastnímu pedagogickému jednání a uvažování
Mgr. Kateřina Tomešková Ph.D. (ČVUT Praha)

Zkušená reflektivní praktička se s humorem sobě vlastní ohlíží po důležitých meznících na cestě k vlastnímu pedagogickému jednání a uvažování s důrazem na využívání potenciálu odborných zdrojů, jejichž autorem či spoluautorem byl pan profesor Josef Maňák. S oporou v jeho tvrzení, že „tvořit může každý člověk (v různých oblastech a na různé úrovni)“ a vírou, že profesionalita může v čase gradovat, přijímá roli učitelského učenáka a nechá se při praktikování ovlivňovat názory mistra.

Prostřednictvím předloženého příspěvku se chce podělit se zájemci z řad široké pedagogické obce o minisérii vybraných Maňákových myšlenek, jež v jejím případě způsobily tzv. AHA moment a následně ji inspirovaly k realizaci kroků vedoucích ke změně přístupu k výuce. S vědomím, že nositelů odbornosti, a navíc i morálního příkladu je napříč historií jako šafránu, chce zároveň vyzvat všechny učitele k pozornému naslouchání expertů, sdílení zkušeností a hledání nových řešení...

14:45–15:00 Problém domácích úkolů na příkladu Problém domácích úkolů na základní škole
PhDr. Barbora Petrů Puhrová, Ph.D. (FHS UTB Zlín)

Slovy recenzenta Oldřicha Šimoníka z roku 1992 je kniha *Problém domácích úkolů na základní škole* autora Josefa Maňáka (1992) první monografií systematicky zaměřenou na problematiku domácích úkolů. A po více než 30 letech zůstává stále první a jedinou. Maňákovu třídění domácích úkolů v knize *Nárys Didaktiky* je i přes neaktuální dobu publikování v našich podmínkách stále jediným systematickým pojetím druhů a forem domácích úkolů. Domácí úkoly jsou stálíci v základních i středních školách, spojovníkem mezi dítětem, učitelem, školou a rodinou a jsou prostředkem s mnoha významy, které stále nejsou prozkoumány. Chybí výzkumné důkazy o efektech na učení žáka, strategie učitelů a zejména hodnocení domácích úkolů. Pohledy na domácí úkoly a domácí přípravu žáků na vyučování reflektují ve své disertační práci *Rodič jako aktér domácí přípravy na vyučování*. Ve svém příspěvku budu reflektovat, s odkazem na prof. Maňáka, současné „problémy“ domácích úkolů.

15:00–15:15 Maňákovo pojetí domácích úkolů jako organizační formy výuky

PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D. (FP TU Liberec)

Ve svém systémovém pojetí didaktiky uvádí Josef Maňák domácí úkoly (resp. domácí učební práci žáků) jako jednu z organizačních forem výuky a považuje je za neoddělitelný, „významný subsystém výuky“ (Maňák, 1997, s. 48), přesahující ze školy do domácího prostředí žáků. Josef Maňák je v podstatě od 60. let minulého století až do současnosti jedinou osobností, která se v českém prostředí problémem domácích úkolů systematicky a dlouhodobě výzkumně zabývala. V letech 1966-1970 byl pod jeho vedením realizován dlouhodobý výzkum s cennými výsledky, jejichž publikaci znemožnil normalizační zásah. Maňák je však využil ke komparaci se situací v letech 1990-91, kdy byl výzkum za tímto účelem zopakován. Ve svém příspěvku bych ráda vzpomněla Maňákovu publikaci Problém domácích úkolů na základní škole (1992) a vzdala tak hold osobnosti, jež mi svou prací poskytla (nejen tímto zmíněným tématem) velkou inspiraci.

15:15–15:30 Osobnost profesora Maňáka a jeho přímý podíl na utváření didaktiky společenských věd (občanské výchovy)

doc. Mgr. Antonín Staněk, Ph.D. (PdF UP Olomouc)

Od prvního setkání s profesorem Maňákem v roce 2008 uplynulo dlouhých 16 let. Šlo o přípravu ojedinelé publikace, v níž měla být výchova k občanství prezentována nejen jako teorie o vzdělávání v konkrétním vyučovacím předmětu, ale také jako pozvolna se konstituující teorie o vzdělávání týkající se společenskovedních předmětů. Od té chvíle probíhala řada debat o tom, jakým směrem se při formování didaktiky společenských věd ubírat. Výrazným mezníkem byl rok 2013. V tomto roce byla obhájena habilitační práce, která, jak pan profesor uvedl ve svém oponentském posudku, řešila na bázi výchovných paradoxů kardinální otázky edukační práce školy v rámci didaktiky společenských věd. V roce 2015 vyšla rozsáhlá publikace věnovaná oborovým didaktikám, jejich vývoji, stavu a perspektivám, v níž své místo měla i kapitola Didaktika společenských věd. Vzestupná spirála vývoje konstituování didaktiky společenských věd se dostala do nového počátečního bodu. Příspěvek je osobním poděkováním za přímý podíl profesora Maňáka na jejím utváření.

15:30–15:45 Zakončení konference